РОЗДІЛ 2. ВИКОРИСТАННЯ ІННОВАЦІЙНИХ ТЕХНОЛОГІЙ У НАВЧАЛЬНИХ ЗАКЛАДАХ РІЗНИХ ТИПІВ

УДК 37.091.212/3

DOI: <https://doi.org/10.32405/2413-4139-2018-2-27-32>

Марія Лавренова,
ORCID ID 0000-0003-1314-3986
м. Мукачево

СИСТЕМА РОБОТИ З ОБДАРОВАНИМИ ДІТЬМИ (НА ПРИКЛАДІ ЗАКАРПАТТЯ)

Анотація.

Стаття присвячена проблемі роботи з обдарованими учнями початкових класів. Автором представлено систему роботи з обдарованими дітьми в сучасній українській школі (на прикладі Закарпаття). Визначено чинники, за якими здійснюється психічний розвиток дитини, головні сфери обдарованості дітей і форми роботи з обдарованими молодшими школярами.

Ключові слова: обдарованість; обдарована дитина; молодші учні; навчально-виховна система школи.

На сучасному етапі розвитку українського суспільства нагальним є залучення до процесів державотворення громадян, які здатні по-новому підійти до розв'язання важливих суспільних завдань. У зв'язку з цим виникає потреба в розвитку активних, творчих особистостей, що відповідно актуалізує проблему обдарованості. Раннє виявлення, навчання та виховання обдарованих дітей визнають одним із головних напрямів удосконалення системи освіти [3].

У Державній національній програмі «Освіта (Україна XXI століття)» серед пріоритетних напрямів реформування шкільної освіти визначено: «...своєчасне виявлення ранньої обдарованості, забезпечення умов для розвитку талановитих дітей», а також «...удосконалення навчально-виховного процесу в шкільних закладах з урахуванням особистих якостей, стану здоров'я, природних задатків дитини» [5].

Обдарована і талановита дитина – це той потенціал, що визначає шляхи розвитку науки, духовної культури, техніки, економіки, підвищує конкурентоздатність нашої держави. Кожен обдарований учень – це індивідуальність, яка потребує особливого підходу.

Вітчизняні дослідники та науковці з різних країн працюють над вивченням проблеми обдарованості. У психологічній, дидактичній і методичній літературі розглядають різні аспекти досліджуваної проблеми, зокрема: проблеми обдарованості в психології (А. Анджейчак, Л. Антонюк, Ю. Баракова, Д. Богоявленська, О. Вауліна, Я. Венгер, Ю. Гільбух, Т. Голуб, Ю. Гончарук, М. Гудь, В. Давидов, Д. Ельконін, О. Запорожець, В. Калошин, В. Клименко, О. Кульчицька, Н. Лейтеса, О. Матюшкіна, М. Розенова, Т. Хромова, В. Шадрикова), навчання обдарованих дітей (З. Бактори, М. Бургін, Г. Степенко, Н. Докшина, С. Кошель), методичні засади діагностики інтелектуальної обдарованості (А. Венгер, М. Волощук, О. Зазимко, Т. Марцинковська, Н. Стародубцева, В. Холмовська, Е. Щелбанова), характерні риси обдарованих дітей (Г. Костюк, Н. Нестеренко), особливості роботи з обдарованими дітьми (О. Антонова, Ю. Гільбух, О. Губеко, Л. Жук, Р. Науменко, Л. Туріщева). Отже, аналіз наукової психолого-педагогічної літератури засвідчив, що проблема обдарованості є важливою і набула державного статусу.

Підтримка обдарованості на законодавчому рівні є одним із пріоритетних напрямів державної політики в Україні. Це визначено в законах України «Про позашкільну освіту», «Про основні засади державної підтримки обдарованих дітей та молоді на Україні», «Про сприяння соціальному становленню та розвитку молоді в Україні» та Указі Президента «Про

заходи щодо розвитку системи виявлення та підтримки обдарованих і талановитих дітей та молоді». Метою цих нормативних документів є створення сприятливих умов для реалізації творчого потенціалу українського народу, пошуку, підтримки і стимулювання інтелектуально та творчо обдарованих дітей і молоді, самореалізації творчої особистості в сучасному освітньому просторі.

Метою пропонованої статті є визначення системи роботи з обдарованими дітьми в сучасній українській школі (на прикладі Закарпаття).

Кожна дитина є по-своєму неповторною. Вона приходить у цей світ, щоб творити власне життя, знайти себе, адже деякі діти здібні до музики, образотворчого мистецтва, образотворчої праці чи до математики, а інші пишуть вірші, оповідання, цікавляться наукою, природою тощо. Скільки дітей – стільки й здібностей, які залежать від психолого-фізіологічних особливостей людини, соціального оточення, сім'ї та школи.

У тлумачних словниках поняття «здібний», «обдарований», «талановитий» визначають як синоніми, що відображають рівень прояву здібностей. На думку О. Савченко [6], обдарованість – це сукупність (комплекс) задатків особистості, що є передумовою розвитку її здібностей до певних видів діяльності.

Обдарованість – це системна якість психіки, що розвивається впродовж життя, визначає можливість досягнення людиною більш високих (незвичайних, високих) результатів в одному чи декількох видах діяльності в порівнянні з іншими людьми [4].

Обдарована дитина – це дитина, яка виділяється серед однолітків, оскільки має яскраві, очевидні, іноді видатні досягнення (або має внутрішні передумови для таких досягнень) у певному виді діяльності [7].

Відповідно до теорії психологічної науки, чинниками, за якими здійснюється психічний розвиток дитини, є:

- природні передумови;
- соціальні умови життя;
- система саморозвитку.

Науковці [2; 4; 6; 7] визначають шість основних сфер обдарованості дітей, які ми опишемо нижче.

1. *Інтелектуальна сфера.* Обдарована дитина вирізняється гарною пам'яттю, мисленням, допитливістю, добре вирішує різного роду задачі, зв'язано формулює власні думки, може мати здібності до практичного застосування знань.

2. *Сфера академічних досягнень* передбачає успіхи дитини з читання, математики, природознавства та інших навчальних предметів.

3. *Творчість (креативність).* Дитина дуже допитлива, виявляє незалежність та оригінальність мислення, висловлює власні оригінальні ідеї.

4. *Сфера спілкування.* Добре пристосовується до нових ситуацій, легко спілкується з дорослими та дітьми, виявляє лідерство в іграх і під час занять з дітьми. Такі діти ініціативні, беруть на себе відповідальність за власні дії.

5. *Сфера художньої діяльності.* Дитина виявляє значний інтерес до візуальної інформації, захоплюється художніми заняттями, її роботи вирізняються оригінальністю. Такі діти виявляють значний інтерес до музики, легко відтворюють мелодію, із задоволенням співають, намагаються створювати музику.

6. *Рухова сфера.* Дитина володіє тонкою та точною моторикою, має чітку зорово-моторну координацію, широкий діапазон рухів, добре володіє тілом, а також має високий рівень розвитку основних рухових навичок.

Обдаровані діти мають потребу в знаннях. Вони мають яскраво виражений інтерес до певної галузі знань. Немає потреби примушувати їх навчатися, вони шукають цікаві заняття, частіше складну інтелектуальну справу, із задоволенням нею займаються, присвячуючи вільний час. Обдаровані діти вільно та швидко опановують відповідні вміння та навички. Вони демонструють високий рівень досягнень.

Творчі діти рідко бувають спокійними, адже вони страждають від власної винятковості, проте багатьох «рятує» тонке почуття гумору. Для творчих учнів характерним є особливе мовлення, особливе сприйняття. Тому такі якості обдарованих дітей потребують особливого підходу в контексті виховання, спеціальних, індивідуальних навчальних програм, спеціально підготовлених учителів, шкіл тощо.

Для того, щоб якомога раніше виявити обдаровану дитину, батькам і вчителям необхідно пам'ятати, що така дитина потребує до себе підвищеної уваги, тому що їй властиві особливі риси характеру, особливості у сфері мислення та в освітній діяльності.

Діяльність з обдарованими дітьми не може бути епізодичною. Вона має здійснюватися в безперервний педагогічний процес поетапного розвитку особистості: від освіти дошкільнят до підготовки випускників до вступу до спеціальних освітніх закладів.

Проаналізувавши виховну та освітню діяльність батьків, учителів та визначивши чинники та сфери обдарованості можемо сформулювати форми роботи з обдарованими дітьми Закарпаття, серед яких:

- 1) психолого-педагогічний супровід обдарованої дитини;
- 2) розвиток здібностей і діяльності з обдарованими дітьми;
- 3) участь в олімпіадах із базових дисциплін та інтелектуальних і творчих конкурсах;
- 4) участь у конкурсах «Кенгуру», «Левеня», «Колосок», «Гринвіч» тощо.
- 5) використання масових форм діяльності з обдарованими та здібними дітьми, а саме: ігрові тренінги, турніри кмітливих знавців наук, брейн-ринги, конкурси поетів, художників, майстрів, спортивні змагання, КВК тощо («Мовний конкурс “Барви українського слова”», «Літературне свято-конкурс “Розкажу Миколою, про що я читаю”»).

7. Пропаганда результативності діяльності зі здібними учнями: фестивалі, конкурси, конференції, засоби масової інформації (обласний конкурс молодих художників «Графічне Закарпаття», Конкурс фортепіанних ансамблів учнів шкіл естетичного виховання, обласний конкурс виконавської майстерності учнів молодших класів струнно-смичкових інструментів шкіл естетичного виховання, фестиваль «Музика без кордонів», дитячо-юнацький хоровий фестиваль-конкурс «Яскрава країна Закарпаття», «Фестиваль сучасної духовної музики», конкурс словацької народної пісні «Золотий соловей», обласний фольклорний фестиваль-конкурс «Веселковий передзвін», «Фестиваль хореографічного мистецтва імені Й. Волощука», «Фестиваль «Рекітське сузір'я», Міжнародний дитячий конкурс хореографічного та вокального мистецтва, фестиваль єдності «Яскрава країна Закарпаття», обласний конкурс виконавської майстерності учнів молодших класів відділу духових та ударних інструментів шкіл естетичного виховання області», обласний фестиваль-конкурс дитячого та юнацького театрального мистецтва «Юні зірки Мельпомени»).

8. Участь у районному («Таланти твої Іршавщини!», «Таланти багатодітної родини», «Фестиваль мистецтв «Перечинщина скликає таланти»), обласному святі обдарованих дітей («Ми таланти твої – Закарпаття!», «Обласний дитячо-юнацький конкурс образотворчого мистецтва «Легенди Карпат») та Міжнародному дитячо-юнацькому мистецькому конкурсі «Срібний дзвін».

9. Виставки робіт молодих художників «Травневі блукання». Нормативні документи засвідчують, що проблема обдарованості дітей є дуже актуальна. Здібні, талановиті люди в будь-якому суспільстві є його «локомотивом» [1].

Після вивчення досвіду учителів Закарпаття під час планування ними діяльності з обдарованими дітьми можна порекомендувати такий перелік орієнтованих заходів.

1. Створення інформаційного банку даних обдарованих дітей із різних напрямів діяльності.
2. Систематизація матеріалів періодичних видань із проблеми дитячої обдарованості.
3. Проведення проблемно-тематичних семінарів із метою систематичного підвищення майстерності вчителів, які працюють з обдарованими дітьми.
4. Створення авторських програм і методичних доробок, спрямованих на виявлення та розвиток обдарованих дітей молодшого шкільного віку.

5. Організація постійного консультаційного пункту для вчителів початкових класів із залученням науковців, лікарів, психологів, методистів районних (міських) відділів освіти.

6. Залучення до освітньої діяльності з обдарованими дітьми вчителів, які мають педагогічні звання «вчитель-методист», «старший учитель».

7. Створення банку педагогічного досвіду щодо роботи з обдарованими дітьми.

8. Організація та проведення шкільних, районних (міських), олімпіад із базових дисциплін (українська мова, літературне читання, математика, образотворче мистецтво, з курсу «Я і Україна» («Я досліджую світ»)).

9. Формування груп для індивідуального сумісного навчання обдарованих дітей на базі однієї паралелі (3–4 класи) з урахуванням рівня здібностей і сфери обдарованості, запитів кожної дитини.

10. Підготовка до друку матеріалів із досвіду професійної діяльності, рекомендацій учителів, які працюють з обдарованими дітьми.

11. Організація та проведення творчих звітів учителів за результатами діяльності з обдарованими дітьми на індивідуальних заняттях, гуртках і студіях.

12. Залучення обдарованих дітей до участі в міських, районних, обласних творчих конкурсах.

13. Здійснення моніторингу стану здоров'я обдарованих дітей.

14. Розроблення системи матеріального та морального заохочення обдарованих учнів та вчителів, які працюють з ними.

15. Розгляд питань організації діяльності з обдарованими дітьми та визначення подальших напрямів на засіданнях шкільних, районних (міських) методичних об'єднань учителів, педагогічних радах, нарадах із директором.

Професійна діяльність з обдарованими учнями потребує належної змістової наповненості занять, зорієнтованості на новизну інформації та різні види пошукової аналітичної, розвивальної, а також творчої діяльності. Навчання обдарованих дітей у початкових класах передбачає таку систему організаційних форм навчання, що поєднує заняття з класом із індивідуалізованими в малих групах та індивідуальні заняття [2].

Серед методів навчання обдарованих учнів мають переважати самостійна робота, пошуковий і дослідний підходи до засвоєних знань, умінь та навичок. Контроль за їх навчанням має стимулювати поглиблене вивчення, систематизацію, класифікацію освітнього матеріалу, перенесення знань у нові ситуації, розвиток творчих елементів. Домашні завдання мають бути творчими, диференційованими. Серед засобів навчання обдарованих дітей важливе місце посідає дидактичний матеріал, який використовує вчитель для роботи з учнями під час освітнього процесу. За допомогою цього матеріалу вчитель може залучати учнів до роботи з підручником чи посібником, додатковою літературою, іншими джерелами знань (наприклад, відеоматеріалами) для організації самостійних робіт на заняттях і вдома, а також для оперативного контролю за засвоєнням знань.

Таким чином, процес навчання обдарованих дітей вимагає створення спеціального середовища, в якому обдарована дитина почувалася б комфортно. Освітнє середовище є тим соціумом, в якому процес навчання обдарованих учнів може бути ефективним, оскільки він зорієнтований на створення сприятливих можливостей для самовдосконалення, самореалізації, розвитку особистості, повноцінного, гуманного мікросередовища.

Використані літературні джерела

1. *Лавренова М.* Обдаровані діти Закарпаття: навчання і розвиток / М. Лавренова // Інноваційні технології навчання обдарованої молоді : матеріали VII Міжнар. наук.-практ. конф. (Київ, 7–8 груд. 2016 р.). – Київ : Ін-т обдар. дитини, 2016. – С. 183–187.

2. *Лалак Н. В.* Особливості навчально-виховної роботи з обдарованими молодшими школярами / М. В. Лавренова, Н. В. Лалак, Л. М. Фенчак // Інноваційні технології навчання обдарованої

молоді : матеріали VII-ї Міжнар. наук.-практ. конф. (Київ, 7–8 груд. 2016 р.). – Київ : Ін-т обдар. дитини, 2016. – 258 с.

3. Організація роботи вчителя початкової школи з обдарованими дітьми : навч.-метод. посіб. для студентів денної та заочної форм навчання спец. 013 «Початкова освіта» / уклад. Т. І. Молнар. – Мукачево : МДУ, 2018. – 59 с.

4. Гуськова Т. Б. Обдарована дитина в школі [Електронний ресурс] / Т. Б. Гуськова // Завучу. Усе для роботи. – 2011. – № 5–6 (53–54), березень. – Режим доступу : <file:///C:/Users/123/Desktop/%20%20VSE/obdarovani/29-53-19686.pdf>. – Назва з екрана.

5. Про Державну національну програму «Освіта (Україна XXI століття)» [Електронний ресурс] : Постанова Кабінету Міністрів України від 3 листоп. 1993 р. № 896. – Режим доступу: <http://zakon2.rada.gov.ua/laws/show/896-93-п>. – Назва з екрана.

6. Савченко О. Я. Розвивай свої здібності : навч. посіб. для молодших школярів / О. Я. Савченко. – Київ : Освіта, 1996. – 192 с.

7. Туріщева Л. В. Обдарований – це про що? Чи про кого? / Л. В. Туріщева // Завучу. Усе для роботи. – 2011. – № 11–12 (59–60), червень. – С. 60.

References

1. Lavrenova, M. (2016). Obdarovani dity Zakarpattia: navchannia i rozvytok [Gifted Children of Transcarpathia: Learning and Development]. *Innovatsiini tekhnolohii navchannia obdarovanoi molodi - Innovative Technologies of Learning Gifted Youth*. Kyiv, 183-187 [in Ukrainian].

2. Lavrenova, M. V., & Lalak, N. V. (2016). Osoblyvosti navchalno-vykhovnoi roboty z obdarovanyymi molodshymy shkoliaramy [Features of educational work with gifted younger students]. *Innovatsiini tekhnolohii navchannia obdarovanoi molodi - Innovative technologies of gifted youth education*. Kyiv [in Ukrainian].

3. Orhanizatsiia roboty vchytelia pochatkovoї shkoly z obdarovanyymi ditmy [Organization of the work of a teacher of elementary school with gifted children]. (2018). Mukachevo [in Ukrainian].

4. Huskova, T. B. (2011). Obdarovana dytna v shkoli [Gifted child at school]. *Zavuchu. Use dlia roboty - Zavuchu. Everything for work*. 5-6 (53-54), Retrieved from: <file:///C:/Users/123/Desktop/%20%20VSE/obdarovani/29-53-19686.pdf> [in Ukrainian].

5. Pro Derzhavnu natsionalnu prohramu «Osvita (Ukraina KhKhI st.): Postanova Kabinetu Ministriv Ukrainy vid 3 lystop. 1993 r. № 896. [About the State National Program "Education (Ukraine XXI Century): Resolution of the Cabinet of Ministers of Ukraine of 3 November. 1993 No. 896.]. Retrieved from: <http://zakon2.rada.gov.ua/laws/show/896-93-p>. [in Ukrainian].

6. Savchenko, O. Ya. (1996). Rozvyvai svoi zdibnosti : navch. posib. dlia molodshykh shkoliariv [Develop your abilities: Teach. manual for younger students]. Kyiv [in Ukrainian].

7. Turishcheva L. V. (2011). Obdarovanyi – tse pro shcho? Chy pro koho? [Gifted - is it about? Or about whom?]. *Zavuchu. Use dlia roboty - Zavuchu. Everything for work*. 11-12 (59-60), 60 [in Ukrainian].

Lavrenova M. System of Work with Gifted Children (Transcarpathia Example).

Summary.

The article is devoted to the problem of work with gifted primary school students. Early detection, education and upbringing of gifted children is one of the main areas for improving the education system. The experience of domestic and foreign researchers on the problem of giftedness is analyzed. To discover a gifted child as early as possible, parents and teachers should remember that such a child needs more attention because she/he has special features of character, peculiarities in the field of thinking and in educational activities. Working with gifted children can not be occasional. It should form a continuous pedagogical process of phased development of the individual: from teaching preschoolers to preparing graduates for admission to special educational institutions. Work with gifted schoolchildren requires proper content training, orientation to the novelty of information and a variety analytical, developing, creative activities. The author presents a system of working with gifted children in the modern Ukrainian school (for example, Transcarpathia).

Among the methods of teaching should be independent work, search and research approaches to the acquired knowledge, skills and abilities. Control over their training should stimulate in-depth study, systematization, classification of educational material, transfer of knowledge to new situations, development of creative elements in their learning. Home tasks should have creative and differentiated character. Among the means of teaching an important place is taken by the teaching material used by the teacher to work with the students during the lesson. The factors under which the child's mental development is carried out, the main areas of giftedness of children and the form of work with gifted younger schoolchildren are determined.

Key words: *gifted child; junior pupils; school educational system.*

Лавренова М. Система работы с одаренными детьми (на примере Закарпатья).

Аннотация.

Статья посвящена проблеме работы с одаренными учениками начальных классов. Автором представлена система работы с одаренными детьми в современной украинской школе (на примере Закарпатья). Определены факторы, по которым осуществляется психическое развитие ребенка, основные сферы одаренности детей и формы работы с одаренными младшими школьниками.

Ключевые слова: *одаренность; одаренный ребенок; младшие школьники; учебно-воспитательная система школы.*

Стаття надійшла до редколегії 29 вересня 2018 року.

УДК 37.015.311.6374.091